

EMEK PİYASASINDA PARADİGMA DEĞİŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Hasan ALPAGO¹
Arş. Gör. Burcu YILDIRIM²

Özet

Emek faktörü geçmişten, günümüze kadar insanların sosyal ve ekonomik yaşamını şekillendirmiş ve dolayısıyla insan yaşamına dair bilimsel çalışmalar yürüten sosyal bilimcilerin temel araştırma konularının başından gelmiştir. Bu çerçevede Smith, Ricardo, Marx ve Keynes'e kadar birçok sosyal bilimci bu alanda teoriler geliştirmiş ve farklı tezler ileri sürmüşlerdir. Günümüzde de ekonomistler bu alanda sürekli araştırmalar yürütmekte, ekonomik ve siyasi karar alıcılara yön vermeye çalışmaktadırlar. Ancak günümüz sosyal bilimcileri liberal ve sosyalist tezlerden daha farklı teoriler geliştirmekle zorundadırlar. Çünkü teknolojik ilerlemeler ve değişen toplumsal değer yargıları her alanda olduğu gibi emek faktörünün rolünü de etkilemektedir. Bu durum özellikle ekonomik ve sosyal gelişim sürecinde emekle bağlantılı ücret ve istihdam politikalarını yakından etkilemektedir. Bu bağlamda Smith'in "görünmez el" ve Marks'ın "Artı Değer" yaklaşımları çağın öngördüğü şekilde yeni gelişmeler ışığında yeniden değerlendirilmelidir. Özellikle de teknolojinin, makinelerin ve robotların emek gücüne ikame olarak ön plana çıktığı günümüzde 2000'li yıllar öncesinde sadece insan gücüne dayalı teoriler üzerine kurulmuş ekonomik kuramların ciddi boyutta revizyona ihtiyaç duyduğu açık bir gerçektir. Ayrıca emeğin esnekliği ve kalifiye insanların beyin göçü ile çalışacakları firmalara yönelik pragmatik tercihleri bu alana farklı bir boyut kazandırmıştır.

Anahtar Kelimeler: İşsizlik, istihdam politikaları, paradigma değişimi, istihdamda otomasyon, akıllı robot.

PARADIGM SHIFT IN LABOR MARKET

Abstract

The labor factor has been the focus of social scientists from the past to the present. Many social scientists, such as Smith, Ricardo, Marx and Keynes, have developed different theories and theses. Currently, economists are constantly researching on this field and trying to direct economic and political decision makers. However, modern social scientists have to develop different theories than their previous liberal and socialist colleagues. Because technological advances and changing social value judgments affect the role of labor factor as well as every field of economic life of societies. This is especially the case with labor-related wage and employment policies in the economic and social development process. In this context, Smith's "invisible hand" and Marx's "Plus Value" approaches should be re-evaluated in the light of new developments. Especially today, when technology, machines and robots are emphasized as a substitute for the power of labor, it is obvious that economic theories founded on theories based only on human power in the beginning of 2000 years need a serious overhaul. In addition, the labor market reached a different dimension in the context of flexibility, brain drain and migration.

Keywords: Unemployment, employment policies, paradigm shift, automation, intelligent robotics.

Özgün Araştırma / Original Article

¹ Sorumlu yazar/Corresponding Author, Nişantaşı Üniversitesi, TÜRKİYE, hasan.alpago@nisantasi.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0001-7695-2794

² Nişantaşı Üniversitesi, TÜRKİYE, burcu.yildirim@nisantasi.edu.tr

GİRİŞ

Herhangi bir mal veya hizmetin meydana getirilmesinde farklı girdiler yer almaktadır. Bu girdilerin üretim sürecindeki rolü ve derecesi sürece katılan diğer girdilerin fonksiyonlarına bağlı olarak zamanla farklılık göstermektedir. Öte yandan herhangi bir mal veya hizmetin meydana getirilmesi sürecinde temel belirleyici unsur olarak 4 temel faktör ön plana çıkmaktadır. Bunlar; emek (L), sermaye (C), toprak (N) ve girişimci (E) şeklinde sıralanmaktadır. Böylece $Q=f(L+C+N+E)$ şeklinde edilen üretim fonksiyonu meydana gelmektedir.³ Bu denklemde toprağın arzı sabit olduğunda diğer üç faktör değişim ve dönüşümün temel dinamiğini oluşturmaktadır. Girişimci ruhu eğitim ve tecrübelerle değime uğrarken, sermaye ve emek gücü teknik ve bilgi birikimiyle radikal değişimler yaşamaktadır. Günümüzde akıllı robotlar emek piyasasında giderek artan bir hızla ve kapsamlı yer alırken, bitcoin gibi kripto paralar ödeme sistemlerinde ve sermaye birikiminde etkili olmaya başlamaktadır. Bu tür yenilikçi projeler reel ve teorik yapılarda ciddi revizyonlara yol açmaktadır. Öte yandan herhangi bir mal ve/veya hizmetin meydana gelişinde emek temel girdilerin başında gelmektedir. Konunun bu önemine binaen 21. yüzyılda emek faktörünü ve dolayısıyla emek piyasasını etkileyen iki temel unsur ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi teknolojik gelişmelerin üretim sürecinde giderek artan bir oranda kullanılma alanı bulan makinelerin ve robotların emek gücüne ikame oluşturacak boyutta ulaşması, ikincisi ise göçle birlikte emek piyasasında meydana gelen değişim, beyin göçü ve uyum sorunları gibi sonuçlardır. Bu iki konu da iktisat literatüründe yer alan emek-değer teorilerinde günümüzdeki önemleri açısından yeterince yer almamaktadır.

Bu bağlamda gerek teoride ve gerekse pratikte hızlı değişimlerin yaşandığı 21. yüzyılda çalışma hayatı ve emek faktörüne dair teorilerde ciddi revizyonlara gerek duyulmaktadır. Çünkü yukarıda bahsedilen temel sebeplerden dolayı çoğu kez teori ile uygulama arasında uyumsuzluklar ve çelişkili tezler ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan ders kitaplarında dile getirilen teorilerde de ciddi oranda revizyona ihtiyaç duyulmaktadır. Her hâlükârda çalışma hayatı ve emek faktörünün gelecekte toplumların ekonomik ve sosyal yaşamında nasıl bir yer edineceği ve kaçınılmaz değişim gerçeği sürecinde nasıl bir uyum süreci izleyeceği ayrı bir önem kazanmaktadır.

Bir ekonomide üretim sürecinin temel öğelerinden biri olan emek faktörü, üretim sürecinde enerjisini, duygularını, performansını kendi isteği ile bilinçli bir şekilde sürece dahil eden tek unsurdur. Başka bir deyişle mal ve hizmetlerin üretiminde sermaye ve toprak unsurlarını değere dönüştüren insan emeğidir. Böylece insanın bu süreçte aldığı rol ve bu rolden elde ettiği kazanım veya eylemler mantığın, hümanizmin, adaletin, eşitliğin ve bütün bunların tersi olan sömürü ve istismarın konusu olmaktadır. Oysa aynı şey toprak ve sermaye açısından bu denli duygu ve değer ölçüsünde ele alınmaz. Sadece toprak ve sermayenin tasarruflu kullanılması, çevresel unsurların hesaba katılması öncelik kazanır. Bu öncelikler yine insanın refahı ve ona gerekli olan kaynakların sürdürülebilirliği açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda liberal, sosyalist ve inançlara dayalı farklı görüş açılarıyla emek unsuru ele alınmıştır. Ancak bu anlayış ve bakış açılarının nasıl bir değişim ve dönüşüm yaşadığı ve gelecekte nasıl bir tablo çizeceği önemlidir. Tüm ve mal ve hizmetler sonuç itibarıyla insanların ihtiyaçlarına yöneliktir. Bu bağlamda emeğin akıl ve insani bir unsur olduğu gerçeğinden hareket ederek makineleşme ve teknolojik gelişmelerin sonuçta emeğin fiziksel ve zihinsel katkısıyla meydana geleceği ve emek olmadan kendi başlarına hiçbir işlevi kendiliğinden yerine getiremeyeceği kuralı değişmeyecektir. Bu çerçevede insan emeği geçmişte ve günümüzde olduğu gibi gelecekte de mal ve hizmetlerin üretiminde, dağıtımında ve nihai olarak tüketiminde temel belirleyici güç olmaya devam edecektir. Ancak istihdam yoğunluğu ve değer yaratma süreci makinelerin ağırlıkta kullanılmasından dolayı farklı oranlarda olacaktır (Alpago, 2016:21).

Bu çalışmada bu vizyonlara dair öngörü ve öneriler mevcut ekonomik gelişmeler ışığında yenilikçi ve gelecek odaklı bir bakış açısıyla mercek altına alınmıştır. Böylece emek piyasası değerlendirmelerinde bir paradigma değişiminin gereği ve nedenleri tezi savunulmuştur. Bu doğrultuda emeğin iktisat literatüründeki yeri ve makineleşme karışışındaki konumu ele alınmıştır. Ayrıca emek faktörünün esnekliği, göç ve sonuçlarının emek piyasası üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

³ Labor (L), Capital veya Kapital (C veya K), Natur (N), Entrepreneurship (E)

1. Problem Tanımı ve Metodoloji

“Paradigma kayması” veya “paradigma değişimi” yaklaşımı Thomas S. Kuhn tarafından 1962’de dile getirilmiş ve bilimsel teoriler için temel çerçeve koşullarının değişimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Burada temel çerçevenin radikal veya dikkate alınacak şekilde değişime uğramasından söz edilmektedir. Bu değişim ve dönüşüm sürecinin arkasında itici güç ise insanlığın bilgi birikimi sonucu aşama kaydeden yenilik ve teknolojik ilerlemeler kastedilmektedir (Kuhn, 1962:51).

Bu çerçeveden bakıldığında mal ve hizmetlerin üretilmesinde insanların fiziksel ve zihinsel katkısı olarak tanımlanan “emek” kavramının sosyoekonomik gelişmelere bağlı bir şekilde belirli bir değişim ve dönüşüm süreci yaşadığı görülmektedir. Özellikle iktisat tarihi açısından emek gücü geçmişten günümüze üretim sürecinde başvurulan birincil faktördür. Diğer yandan bir toplumda işgücünün boyutu, yetişkin nüfusunun büyüklüğü ve yetişkinlerin ne oranda istihdam edildikleri ya da çalışmaya hazır olup olmadıklarıyla ölçülür (Castillo, 2011:7). Emegın mal ve hizmet sürecinde ana unsur olması gerçeği beraberinde bazı tartışmaları da getirmektedir. Her şeyden önce emegın bu süreçte aldığı rolden ve katlandığı fırsat maliyetinden dolayı karşılık olarak alacağı payın işletme kârı karşısındaki oranı tartışma konusu olmaktadır. Diğer yandan makineleşme ve teknolojik gelişmelere bağlı olarak işletmelerin emek gücüne olan bağımlılıkları azalmakta; robot işgücü ve otomasyon adım adım bu süreçte temel roller almaya başlamaktadır. Özellikle de küreselleşme ve teknolojik ilerlemeler emegın ekonomideki rolü ve emek konusunda ileri sürülmüş olan teorilerin yeniden değerlendirmesini gerektirmektedir.

Bu çerçevede karşılaştırmalı bir analizle bu yeni süreç mercek altına alınmalıdır. Bu bağlamda “Emek Piyasasında Paradigma Değişimi” başlıklı bu çalışmada aşağıdaki sorular ışığında emek piyasası karşılaştırmalı bir analiz yöntemiyle ve yenilikçi bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir:

- Emegın değer yaratma süreci konusunu işleyen teorilerin geçerlikleri neden sorgulanmalıdır?
- Makineleşme ve otomasyon sürecinin giderek artan bir oranda üretim sürecinde yer alması emegın aynı süreçteki rolü ve değerini ne ölçüde etkilemektedir?

2. Mal ve Hizmetlerin Üretiminde Çalışan ve İşveren İlişkisi

İlk insanlar avcılık ve toplayıcılık yöntemiyle günlük ihtiyaçlarını karşılamış ve barınma yeri olarak da doğanın onlara sunduğu mağara ve benzeri alanları seçmiştir. Ancak insanların yerleşik hayata geçmesi emek, işletme, işveren, değer, üretim vb. kavramlarla ifade edilen olguları ön plana çıkarmıştır. Emegın üretim sürecinde yer alması her şeyden önce insanların ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin meydana getirilmesi için zorunlu bir gerçekliktir. Diğer bir anlatımla işçiler, çalışmak zorunda oldukları için mal ve hizmetlerin meydana getirilmesi sürecine belirli bir ücret karşılığında katılma gereği duymaktadırlar. Toplumların sosyal ve ekonomik yaşamı bu mantık çerçevesinde şekillenmiş ve döngüsel bir sistem meydana gelmiştir (Berger, 1995:407).

İnsanların yerleşik hayata geçmesi, şehirleri meydana getirmiş, böylece mal ve hizmet sunan firmalar kurulmuştur. Bu sistemde insanlar “gelir kaynağı” elde edebilmek için iki seçenektan birini tercih etmek zorunda kalmaktadırlar. Bunlardan biri kendi işini kurup bu araçla “kâr” elde ederek gelir elde etmektir. Bunlar “iş insanı” veya “girişimci” diye adlandırılır. Diğeri ise “emekçi”, “işçi”, “memur” veya kısaca “çalışan” olarak adlandırılır ve belirli bir “ücret” veya “maaş” karşılığında geçimini sağlayabilmek için gelir elde eder. Bu sistemde çalışan kamu veya özel bir şirket, kurum veya kuruluştan çalışmak zorunda kaldığı için çalışan ile işveren arasındaki ücret hukuku tarih boyunca tartışma konusu olmuştur. Temel sorun ise çalışanın işverene kazandırdığı kazancın ne kadarının emegının ücreti veya karşılığı olarak ona verilmesi ile ilgili tartışmalardır. Marksist görüşe göre işçiye ödenen ücret onun işverene kazandırdığı değerın sadece küçük bir kısmından oluşmaktadır. İşveren işçinin yarattığı “artı değeri” kendi kârı olarak kabul etmesi sömürüden başka bir şey değildir. Ona göre değeri yaratan tek güç işçi/çalışandır. Öyleyse elde edilen değer çalışanın hakkıdır. Ancak böyle bir sistem yukarıda bahsedilen işveren ve işçi teoremi ile bağdaşmamaktadır. Çünkü böyle bir sistem ancak işveren gelir sağladığı sürece devamını sürdürür (Carlton, 1983:440–49).

İşçiler çalışmak zorunda oldukları için çalışıyorlar tezinden yola çıkarak, işverenlerde işçileri çalıştırmak zorunda oldukları için onları istihdam ederler çıkarımına ulaşılabilir. Başka bir anlatımla çalışanların istihdamı işveren için bir maliyet unsurudur. Yani bir mal veya hizmetin üretimindeki

temel girdilerden biri de emek gücüdür. Bu bağlamda Marks'ın değerini temel belirleyici olarak gördüğü emek gücüne alternatif bulunduğu zaman emeğe verilen ücret ve dolayısıyla emeğin işveren açısından yarattığı maliyet azalacaktır. İşte sorun gelecekte emeğin ikamesi olarak görülen robot ve otomasyonun üretim sürecinde ve ekonomik sistemde hangi sonuçları doğuracağı araştırılması gereken bir alan olarak ön plana çıkmaktadır.

3. Emek Gücünün Fonksiyonu ve Ekonomik Denge Üzerindeki Etkisi

Emek gücü tüm mal ve hizmetlerin üretim sürecinde kaçınılmaz bir girdi olarak kabul edilmektedir. Özellikle de emek yoğun üretimin söz konusu olduğu ve kitlesel üretimin yapılmaya başlandığı 18. yüzyılda emek faktörü ekonomide genel dengenin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Sanayi Devrimi/Endüstri Devrimi ilk olarak İngiltere'de ortaya çıkmış, ardından Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya sıçramış akabinde de bütün dünyaya yayılmıştır. Sanayi devrimiyle yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin otomasyona dayalı endüstriyi doğurması, bu gelişmelerin de beraberinde Avrupa'daki sermaye birikimini arttırmasına yol açmıştır. Bunun neticesinde fabrikasyona hız verilmiş ve ilk kez binlerce işçi için aynı çatı altında eşzamanlı olarak çalışma olanağı ortaya çıkmıştır. Böylece geliri doğrudan sermaye sahiplerinin ödediği ücretlerden oluşan milyarlarca insanın ekonomik süreçteki para ve diğer ekonomik ajanların yönünün belirlenmesinde etkisini baskın bir şekilde göstermiştir. Bu gerçeğin en belirgin sonucu enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki ters yönlü bağlantı ön plana çıkmaktadır. Başka bir anlatımla hane halkının en aktif üyesi olan emek gücünün gelir seviyesi istihdam süresince aldıkları ücret miktarına bağlı olduğundan, istihdam/işsizlik oranı tüketim seviyesi ve dolayısıyla enflasyon oranı üzerinde etkili olmaktadır. Gerçekten de hükümet programlarında ekonomik dengeyi etkileyen üç temel değişken ön plana çıkmaktadır. Bunlar (Case, Fair, Oster: 2013:217):

- Enflasyon,
- Üretim düzeyi ve
- İşsizlik oranı gibi temel makroekonomik parametrelerdir.

Diğer tüm değişkenler bu üç ana parametrenin yörüngesinde hareket ederler. Başka bir anlatımla, bir ekonomide başarı enflasyona sebep olmadan büyümeyi sağlamak ve dolayısıyla istihdam sorununu çözmekten geçer. Böylece ekonomide sürdürülebilir bir büyüme ve buna bağlı bir denge sağlanmış olur. Öte yandan ekonomik ajanların farklı amaç ve hedefleri gerçeğinden yola çıkılarak farklı stratejik kombinasyonlar izlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ekonomilerde sürekli bir kriz ve uyuşmazlık riski bulunmaktadır. Modern ekonomilerde bu krizler ancak hükümet müdahaleleri veya farklı stratejilerin geliştirilmesi sonucu bir çözüme kavuşmaktadır (Alpago, 2018:63).

Diğer taraftan yukarıda söz edilen üç temel makro ekonomik parametredeki değişkenleri etkileyen krizler veya dengeden uzaklaşma durumlarında ekonomik yönetimin elinde üç boyutlu bir strateji planı ön plana çıkmaktadır. Bu stratejik programda (Eğilmez, 2010:27);

- Enflasyonla mücadele parasal politikalara,
- İşsizlik sorununu çözmeye maliye politikası araçları (kamu harcamaları, vergiler, istihdam politikaları gibi) ve
- Üretim alanında beklenti ve ihtiyaçların karşılanmasını sağlamada ise büyüme ve arz politikalarına başvurulmaktadır.

Bu gelişimleri müteakiben, emek faktörünün ekonomide etkin ve baskın bir rol alması bu faktörü siyasi ve sosyal olayların da önemli bir ögesi haline getirmiştir. Teorisyenler de emek faktörünün üretim sürecindeki rolü ve bu yönde atılması gereken adımları eserlerinde işlemişlerdir. Örneğin Adam Smith'e göre bir toplumun zenginliği üretim ve emeğin bu süreçte etkinliğine bağlıdır. Bu etkinlikte rasyonel düşünen bireylerin davranışları görünmez el sistemi ile işler. Bu süreç teknik ve sosyal iş bölümü ile daha verimli ve etkin olur. Smith buna örnek olarak toplu iğne fabrikasındaki iş bölümünün toplam üretime katkısını gösterir. Smith'in emek ile ilgili tezlerini bir adım öteye götüren David Ricardo ise emeğin üretim sürecindeki dağılımını ve her bir mal ve hizmet üretiminde sağladığı katkı zaman ve değer kavramlarıyla açıklanmıştır. Ricardo böylece harcanan zaman ve bunun karşılığında yaratılan değer miktarı üzerinde durmuş ve emeğin üretim sürecindeki ağırlığına ve vazgeçilmez rolüne vurgu yapmıştır. Karl Marx ise emeği tüm üretim süreçlerinin merkezine almış ve

“artı değer” kavramı ile emeğin üretimin yegâne ögesi olduğunu ve dolayısıyla üretim faktörleri üzerinde mutlak hâkimiyet hakkı olduğunu ifade etmiştir (Marx, 2013:73).

4. Emek Faktörünün Teorik Çerçevesi

Emek faktörünün ekonomideki mal ve hizmet sirkülasyonundaki etkin ve baskın rolü liberal ekonomik teorilerde farklı şekillerde formüle edilmektedir. Bu formülasyonların en baskını grafiksel anlatımıyla Phillips modeli olarak ön plana çıkmaktadır. Herhangi bir mal ve hizmeti üretebilmek için üç temel girdiye gereksinim duyulmaktadır. Bunlar (Case, Fair, Oster: 2013:45);

- Emek,
- Sermaye ve
- Topraktır

Bu üç temel faktörden biri olan emek faktörü medeniyetin ilk yıllardan beri en önemli girdi olarak ön plana çıkar. Henüz sadece avcılık ve toplayıcılığa dayalı ve takas sisteminin hüküm sürdüğü ekonomik faaliyetlerde emek gücü mal ve hizmetlerin değişim sürecinde tıpkı somut bir ürün gibi etkin bir rol almıştır. Bu durum emeğin arz ve talep fonksiyonlarının diğer girdilerin fiyatı üzerinde etkili olmasını sağlamıştır. Değişim sürecinde önemli bir rol üstlenen emek gücü paranın değişim sürecinde temel görevi üstlenmesinden sonra da etkisini sürdürmüştür. Özellikle bir girdi olarak emeğin fiyatının artması veya azalması fiyatlar genel seviyesi yani enflasyon oranı üzerinde etkili olmuştur. Bu etki 1926 yılında Irving Fisher tarafında “Para teorisi ve paranın ekonomik sirkülasyondaki fonksiyonu ve etkisi” başlığı altında $M.V=P.T$ formülü çerçevesinde dile getirilmiş (Fisher, 1926:92).

Ancak işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi ekonomik bir model haline getiren İngiliz ekonomist Phillips olmuştur. İşsizlik oranı ile ücret değişiklikleri (burada emek fiyatı ve dolayısıyla genel fiyatlar düzeyi ve enflasyonu oranı arasında bir bağ kurulur) arasındaki ilişkiyi anlatan Phillips Eğrisi modelinde emeğin mal ve hizmet üretiminde yoğun kullanıldığı 1958 yılında geliştirilmiştir. Phillips eğrisi bir yandan ücret değişiklikleri veya fiyat seviyesi değişiklikleri ile diğer yandan işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi tanımlar. Phillips eğrisi, İngiliz istatistikçi ve ekonomist Alban William Housego Phillips tarafından 1958 yılında Journal Economica'da yayınlanmış ve işsizlik oranı ile enflasyon oranı arasındaki ilişkiyi anlatan önemli bir teori olarak kendisini kanıtlamıştır (Clark, Laxton, 1997:1-50).

Ekonomik kriz dönemlerinde özellikle yüksek enflasyonla mücadelede bu temel düşünceden yola çıkılarak işten çıkarmalara ağırlık verilir. Böylece kapitalist sistem, kriz dönemlerinde emek gücünü daha da dezavantajlı duruma getirir. Bu sebeple iktisat bilimi buna çözümler üretecek politikalar geliştirmeye çalışır. Oysa Keynes'in toplam talep modeli ile bu durum çelişir. Çünkü Keynes kriz döneminde asıl sorunun talebi kıstak veya bastırmak değil, bilakis hükümet harcamalarını artırmak ve vergileri düşürmek suretiyle mal ve hizmetlere olan talebi artırarak krizden çıkılabileceğini savunur. Keynes'in istihdam teorisi “*etkili talep*” (effective demand) ilkesine dayanır. Diğer bir deyişle, kapitalist ekonomide istihdam düzeyi, etkili talep düzeyine bağlıdır. Bu nedenle, işsizlik, etkili talebin eksikliğine bağlanır ve talep iyileştirildiği zaman ekonomi yeniden düzelmeye girer. Böylece $Y=C+I+G+X-M$ makro formülündeki devlet harcamaları (G) yoluyla toplam talep artırılarak ekonomik istikrar sağlanabilir (Keynes, 1936:24).

Yarım yüzyıldır iktisat öğretiminde teorik bir yer edinen bu modelin hızla gelişen ve değişen ekonomik ve sosyal gelişmelere göre yeniden tanımlanması gereği duyulmuştur. Nitekim Samuelson, Solow ve Leontief katkılarıyla kısmen geliştirilmiştir. Ancak özellikle 2000'li yıllardan itibaren hızla otomasyona geçen mal ve hizmet üretim süreci emeğin bu süreçteki rolü ve etkisini 1950'lerin modelleri ile açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Özellikle küreselleşme ve teknolojik ilerlemelere bağlı olarak istihdam ve işsizlik ile ilgili teoriler alanında ciddi revizyonlara gerek duyulmaktadır. Aynı şekilde, makroekonomide mal ve para piyasalarında faiz oranı ile reel çıktı arasındaki ilişkiyi anlatan IS-LM modeli de tıpkı Phillips modeli gibi diğer şartların sabit olarak kabul edildiği (ceteris paribus) dışı açık bir ekonomi sisteminde geçerliliği varsayımına dayanmaktadır. IS-LM ile AS-AD modeli analizlerinde emek piyasasının ekonomideki denge üzerindeki etkileri analiz edilebilmektedir. Ancak gerek IS-LM ve gerekse AD-AS modeli küreselleşen ekonomilerde teorik varsayımlar olarak kabul edilmekte ve pratikte sınırlı değerlendirme alanı bulmaktadırlar. Modern ekonomiler daha çok

FDI, X-M ve finansal piyasa ajanlarının kararlarını etkileyebilecek siyasi ve ekonomik karar alıcıların politikalarına bağlı hareket etmektedir. Aslında Keynes'in "Para klasik ekonomi modellerin dayandığı "görünmez el" varsayımının her zaman eksiksiz yürümeyeceği ve ekonominin eksik istihdam ortamında da kamu müdahalesi aracılığı ile dengeye gelebileceği tezinden sonra IS-LM ve Phillips modelinin dayandığı Fisher modeli sınırlandırılmıştır (Kakarot-Handtke, 2014:1-17).

Hükümet programlarında ekonomik dengeyi etkileyen üç temel değişken ön plana çıkmaktadır. Bunlar; enflasyon, üretim düzeyi ve işsizlik oranı gibi temel makro ekonomik parametrelerdir. Diğer tüm değişkenler bu üç ana parametrenin yörüngesinde hareket ederler. Başka bir anlatımla bir ekonomide başarı enflasyona sebep olmadan büyümeyi sağlamak ve dolayısıyla istihdam sorununu çözmekten geçer. Öte yandan ekonomik ajanların farklı amaç ve hedefleri gerçeğinden yola çıkılarak farklı stratejik kombinasyonların izlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ekonomilerde sürekli bir kriz ve uyuşmazlık riski bulunmaktadır. Modern ekonomilerde bu krizler ancak hükümet müdahaleleri veya farklı stratejilerin geliştirilmesi sonucu çözülebilmektedir. Klasik ekonomi teorilerine göre bir ekonomide çıktıdaki büyüme hem enflasyon hem de işsizlik oranından doğrudan etkilenmektedir. Ekonominin en dinamik ve etkin ögesi olan hane halkının, iş bulma ve satın alma gücü dengeden uzaklaştığı zaman ekonomi otoriteleri yüksek enflasyon ile yüksek işsizlik oranı arasında bir tercihte bulunmakla karşı karşıya kalmaktadır. Ancak küreselleşme ile birlikte teknoloji ve bilginin hane halkı yaşamındaki etkisi ve rolü artıkça bireylerin ve kitlelerin karar alma süreçleri yeni boyutlar ve özellikler kazanmaktadır. Örneğin (Parasız, 2011:74):

- Artan işsizlik emek gücü fiyatını düşürdüğü için FDI yatırımcılarını çekmekte. Yani yüksek işsizlik ücretleri düşürmekte ve yabancı yatırımcılar daha düşük maliyetle üretmek için bu ülkeleri tercih etmektedir.
- Artan enflasyona bağlı olarak ülke parasının değer kaybetmesi yabancı ziyaretçi sayısını artırmakta ve turizm gelirlerinin artışı aracılığıyla ekonomik iyileşme gerçekleşmektedir.
- Globalleşmeyle doğrusal bir orantıyla mal, hizmetlerin ve işgünün serbest hareket etmesi enflasyon ve işsizlik oranı arasındaki doğrusal olmayan korelasyonu kısmen de olsa sınırlandırmaktadır.
- Konvertibilitesi düşük para birimlerin sahip ülke merkez bankları ya paralarını dolar veya Euro gibi güçlü para birimlerine sabitliyorlar, ya da APİ aracılığıyla sürekli piyasa üzerinde baskı oluşturuyorlar. Bu durumda serbest piyasa ekonomisinin tam işlemesine engel oluşturmaktadır. Böylece birçok ekonomik teori sınırlandırılmakta ve ekonomik olayları açıklamaktan yoksun kalmaktadır.
- Ulaşım ağının genişlemesi, gelişmesi ve komünizm gibi ideolojilerin etkisini yitirmesi emek faktörünün daha esnek ve mobil olmasını sağlamaktadır.
- Otomasyon ve makineleşmeyle birlikte işsizlik oranı üretim süreci üzerinde daha düşük bir etkiye sahiptir. Üreticiler için emek gücünden çok tüketici potansiyeli ön plana çıkmaktadır. Bu yüzden FDI (Yabancı doğrudan yatırımlar) ve X-M (İhracat-ithalat) önem kazanmaktadır.

Yukarıda sıralanan nedenlerin hepsi belirli oranlarda enflasyon ile işsizlik oranı arasındaki değişimi asgariye indirecek katkılar sağlamaktadır. Ayrıca ekonomi otoritelerinin enflasyon ile işsizlik arasında bir tercih yapma zorunda kalmaları onları işçi sendikaları ile karşı karşıya. Günümüzde gelişmekte ve az gelişmekte olan ülkelerde genellikle emek gücü önemli bir girdi faktörüdür ve ekonomik kriz durumlarında kemer sıkma politikalarına karşı sendikal hareketler ön plana çıkmaktadır. Bütün bu saikler enflasyon oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi tek bir teoriye bağlamayı yetersiz kılmaktadır getirmektedir (Mütevellioğlu: 2013:28).

Ayrıca, Euro ve dolar gibi uluslararası konvertibilitesi yüksek benzeri paraların globalleşme ile paralel bir şekilde uluslararası alanda önem kazanması, parasal politikaların doğrudan işsizlik oranı üzerinde etkisini azaltmaktadır. Gerçekten de ulusal devlet anlayışın hâkim olduğu 1930'lu yıllar ve 2000'li yıllara kadar geçen süreçte bir hükümlanlık ve istikrar unsuru olarak kabul edilmekte olan paranın artık sadece ödeme araçlarından biri olmak dışında fazla bir etkisi görülmemektedir. Artık "EFT" ve "kredi kartı" gibi elektronik ödeme araçları ve "bitcoin" gibi kripto paralar paranın psikolojik gücünü sınırlandırmaktadır. Tüketicilerin nöro-ekonomik davranışları buna göre yeniden şekillenmektedir (Alpago, 2016:39). Örneğin EURO bölgesinde Yunanistan, İtalya ve İspanya'daki

ekonomik krizler ve artan işsizlik bu ülkelerdeki enflasyon oranı üzerinde kayda değer bir etkiye ulaşmamıştır. Bunun en başta gelen nedeni bu ülkelerin EURO kullanıyor olması ve parasal politikalarının genel anlamda Avrupa Merkez Bankası (ECB) karar alıcıları tarafından belirlenmesidir. Bu tezi destekleyen bir başka örnek olarak genç ülke Kosova'nın dikkat çeken para politikası verilebilir. Nitekim resmi para olarak Euro'yu kullanan Kosova'da zayıf ekonomik şartlara rağmen para politikalarına bağlı krizler asgari seviyede kalmaktadır (Džihic, Kramer, 2008:17).

Diğer yandan Euro ve ABD dolarının uluslararası piyasalarda yüksek konvertibiliteye sahip olması gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerin parasal politikalarını Euro ve dolara göre belirlemeye zorlamaktadır. Böylece finans piyasalarındaki gelişmeler Fed ve ECB'nin öngördüğü faiz ve diğer parasal bileşenler dikkate alınarak pozisyonlarını belirlemektedirler. Bu gerçekte ulusal para politikalarını ve etkilerini sınırlandırmaktadır. Böylece piyasalarda parasal etkenler yerini FDI ve X/M gibi reel ekonomik ajanlara bırakmaktadır. Daha da önemlisi bitcoin gibi dijital paralar, akıllı robotlar ve benzeri yenilikçi projeler gelecekte ekonomik teorileri köklü değişimlere zorlayacaktır. Böylece merkez bankaların API yoluyla bu dijital paraları etkileme veya kontrol altına alma imkânı çok sınırlı olduğunda Smith'in "görünmez el" mekanizması benzeri bir parasal denge süreci ağırlık kazanacaktır.

5. Makineleşme ve Otomasyonun Emek Faktörü Üzerindeki Etkisi

Emek faktörünü temel alan teorilerin yeniden formüle edilmesini gerektiren en önemli gelişmelerden biri de şüphesiz robotların çalışma yaşamında giderek daha etkin ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlamasıdır. Robot kelimesi Hint- Avrupa dil ailesinde ve özellikle hala bu dil ailesinin bir kolu olan Slav dillerinde fiziksel güce dayalı ağır işleri veya bu işleri yapan kimseleri ifade etmede kullanım alanı bulmaktadır. Ortaçağ Avrupa'sında feodal sistemde toprak ağalarının (Landlord) ağır işlerini karşılıksız veya çok düşük ücret karşılığı yapan ve hiçbir sosyal güvencesi olmayan çalışanlar rabot veya robate terimleri ile nitelendirilmiştir (Duden, 2017: 1400). Rabota kelimesinden türetilmiş olan robot terimi günümüzde çalışan makine anlamına gelmektedir. Bu makinelerin çalışma dışında herhangi bir fonksiyonu bulunmamaktadır.

Bu robot işgücü giderek fiziksel insan emeğinin tüm alanlarında daha verimli ve etkin roller almaktadır. Örneğin yürüeyebilen, yüklenen programlar ölçüsünde sistemli bir şekilde hareket edebilen ve esnek özelliklerle donatılabilen robotlar sayesinde insanın el emeği ve fiziksel gücü giderek artan bir şekilde ikinci planda kalmaktadır. Diğer yandan kendi kendini geliştirme, zihinsel akıl yürütme ve duygusal ve psikolojik özellikler geçmişte olduğu gibi gelecekte de insanlara has olmaya devam edeceği görülmektedir. Robotların kapasiteleri ancak insanların geliştirdiği software programları çerçevesinde artırabilmektedir. İnsanlar bir yandan ağır işleri yapmakta kaçınmakta ve çalışma koşullarını iyileştirme imkânları aramakta iken, insan işgücü kendi emeklerine alternatif robotların gelişmesine isteksiz kalmaktadır. Bunun en başta gelen nedeni işgücü fiyatlarının buna göre değer kaybetmesinde duyduğu kaygılar gelmektedir (Alpago, 2016:79).

Öte yandan insanlar sahip oldukları değerler ve özsaygı prensiplerinden dolayı duygulardan ve insani değerlerden yoksun çalışma ve çalıştırmaya karşı çıkmışlardır. İnsani değerleri ve temel haklarını dikkate almayan çalışma koşullarını sömürme olarak nitelendirmişlerdir. İnsanlar tarihte kölelik sistemi ile bu durumu yaşamışlardır. Endüstri devrimi ile kölelik sistemi makineleşmeye paralel olarak azalmıştır. Kayıtsız, şartsız çalışma koşullarında çalışma ve çalıştırma görevini makineler üstelemişlerdir. Makinelerin tek bir işletmeye maliyeti ise satın alınırken söz konusu makinelere ödenen satın alınma bedeli ve kullanım süresinde ortaya çıkabilecek tamir ve bakım masraflarından ibarettir. Bu maliyet her türlü sosyal haktan yoksun olarak çalıştırılan kölelerin satın alınırken ödenen bedelleri ile aynı yönde bir durumu ifade etmektedir. Oysa normal bir işçinin sigorta, dinlenme ve sosyal hakları bulunmaktadır (İş Kanunu, 4857:5).

Otomasyonun çalışma yaşamını nasıl etkilediği ve gelecekte nasıl etkileyeceği emek faktörü açısından önemli bir konudur. İşverenler emek gücünü aşağıdaki nedenlere dayanarak istihdam ederler (Jaumotte, Buitron, 2015: 2-31):

- Mal ve hizmet üretimini gerçekleştirmek için zorunlu girdi olması
- İşgücüne dayalı mal ve hizmet üretiminin sermaye ağırlıklı üretime göre daha düşük maliyetli olması
- Sosyal sorumluluk, örneğin insanlara iş imkânı sağlayarak onları ekonomik açıdan desteklenmesidir.

Yukarıda sıralanan nedenler teknolojik ilerlemelerle birlikte artan otomasyon sistemlerine bağlı olarak mal ve hizmet üretiminde emek gücüne duyulan zorunlu ihtiyaç giderek yön değiştirmektedir. Bu bağlamda firmalar giderek otomasyona ağırlık vermektedirler. Örneğin işe otomatlarda sipariş sistemine aşamalı olarak geçen fast food restoranları, aşamalı olarak önce kasa daha sonra mutfak kısımlarının otomasyona bağlayacak sistemler geliştirecekler. Müşteriler cep telefonu ve bilgisayara yükledikleri programlarla sipariş verebilecek ve ürünleri otomasyon sisteminde alabilecekler. Bu tür otomasyon sistemleri vasıfsız işsiz sayısında ilk etapta bir artışa yol açacaktır. Ancak otomasyon teknolojik alanları geliştirebilen ve bu sistemi yöneten insanların sayısında artış olacaktır. Böylece iş piyasası, yeni sahalarda uzmanlaşacak insanlara daha esnek ve geliri yüksek imkânlar sunabilecektir. Politik ve kültürel bütün geçiş dönemlerinde olduğu gibi ekonomileri yakından etkileyen teknolojik geçiş süreçleri de sancılı olacaktır. İlk etapta artan işsiz insan sayısından dolayı makineler ve robotlara karşı bir nefret oluşacaktır. Radikal gruplar makineleri yakacaktır. Ama zamanla insanlar ile makineler arasında yeni bir denge kurulacaktır. Bu öfkeler daha sonra robotları istihdam edenlere yönelecektir. Bu durum işini kaybeden kâtiplerin matbaalara karşı isyanına benzememektedir. Gerçekte matbaa bu tür direnişler sonucu İslam ülkelerine çok geç gelmiştir. Çünkü insanlar matbaayı iş ve meslekleri açısından bir tehdit olarak görmüşlerdir. Bu tehdidi bertaraf edebilmek için de dini duygulara başvurarak matbaada dini kitap yazmanın günah olduğu şeklinde bir görüş ortaya çıkmıştır (Alpago: 2016)

6. Marx'ın Çözömleneleri ve Emeğin Komünizm Sistemindeki Yeri

Emek faktörü konusundaki teorileriyle farklı bir sistem geliştirmeye çalışan Karl Marks'ın görüşleri iktisadi düşünce doktrininde önemli bir yer edinmiştir. Karl Marks'tan beri ekonomide emek piyasası açısında iki farklı görüş sürekli birbirleriyle çatışmıştır. Bunlar (Case, Fair, Oster, 2013:214):

- Kapitalist görüş
- Sosyalist görüşür.

Kapitalist sistemde üretim sürecinde temel bir girdi olarak ele alınan emek sadece üretim sürecinde bir maliyet olarak ele alınır ve mümkün olduğu kadar fiyatı (ücreti) düşük tutulmaya çalışılır. Ancak sosyalist görüş anlayışına göre emek bir girdi ve maliyetten öteye üretimi ve değeri yaratan yegâne güçtür. Oysa kapitalist sistem anlayışına göre emek üretim sürecinin bir parçası olmakla birlikte mümkün olduğunda maliyeti (ücret) düşük tutulmaya çalışılması gereken bir girdiden ibarettir. Bu sebepten dolayı firmalar çalışanların düşük ücret talep etmek zorunda kaldığı ve sosyal haklarının düşük olduğu az gelişmiş ülkeleri üretim yeri olarak tercih etmektedirler. Oysa sosyalist anlayışta emeğin değeri sadece bir girdi maliyeti olarak görülmemektedir. Tam ersine bu anlayışa göre emek gücü üretim süreci sonunda elde edilen değerın sahibidir ve buna göre paylaşımında aslan payını hak etmektedir. Bu iki ana teori arasındaki tartışma devam ededursun iktisat tarihi boyunca emek faktörü değişik boyutlarda iktisadi faaliyetlerin içinde yer almıştır. Tarım toplumlarında emek gerçekten de sosyalist sistemlerin iddia ettiği gibi üretimin yegâne belirleyicisi olmuştur. Ancak makineleşme ve teknolojik gelişmelerle doğrusal bir şekilde emek gücünün fiziki rolünü kısmen ikame etmeye başlayan makine ve teçhizatlar devreye girmektedir. Marx ve Engels pragmatik davranarak Fransız devrimin sloganı olan “eşitlik, kardeşlik ve özgürlük”⁴ sloganıyla komünizm ideallerini ifade etmeye çalışmışlardır. Bu düşünceye göre emek üretim sürecinde temel girdi olarak çalışmaya devam edecek. Böylece kapitalist sistem emeğin bu gönüllü davranışı ve fedakârlığı sayesinde başarısızlığa uğrayacaktır (Marx, Engels, 1976:48-50).

Marx'ın emeğe verdiği bu önem diğer yandan emeği üretim sisteminin odağına yerleştirdiği için SSCB'de batı tarzında üretim sürecinde modernleşme ve otomasyona ağırlık verilmemiş ve emeğin fiziksel gücü üretim sürecinde ön plana çıkmıştır. Bu durum bir yandan emeğin ekonomideki rolünü korumasını sağlarken, diğer taraftan emeğin eski tür üretim yöntemleriyle daha çok sömürülmesine ve komünizm sisteminin ülkelerde Schumpeter'in işaret ettiği “*innovation ve creative destruction*” ve yenilikten yoksun kalarak kapitalist sistemlerin gerisinde kalmalarına yol açmıştır (Schumpeter, 1942:21).

⁴ Liberté, égalité, fraternité

Ayrıca, Marx ve Engels'in emeğin haklarını savunmaları ve emeği değerinin temel belirleyicisi olarak görmeleri ve dolayısıyla emeğin üretim sürecinde elde ettiği mal ve hizmetten doğan değerinin birincil hak sahibi olması gerektiği düşüncesi her şeyden önce komünizm teorisinin başarısı için gerekli bir koşul olduğunda emeğin haklarından çok komünizmin geleceği için gerekli bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Nitekim SSCB uygulamasında politbüro üyeleri ayrıcalık sahibi olurken, emekçiler fabrikalar ve tarlalarda eşitlik ütopyasıyla gece gündüz çalıştırılmışlardır (Greife, 1937:29).

Böylece emeğin kurtuluşunu, sınıfsal eşitliği ve adaletli gelir dağılımını ön plana çıkaran komünist sistemde emek gücü vaat edilen refah seviyesi yerine yoksullaştırılan fedakârlıklar yapmak zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak emeğin bir ekonomideki rolü ve etkisi daha çok liberal veya kapitalist sistemlerin dayandığı teorilere göre şekillenmeye devam etmiştir. Günümüzde Smith, Philips, Ricardo, Schumpeter ve Keynes gibi iktisatçıların temel düşüncesi mali politikalarda emeğin ücretini ve ekonomik sistem içindeki konumunu belirlemektedir (Aglietta, 1979:8).

Diğer taraftan bu sosyalist ve kapitalist düşünce akımları dışında emek piyasasında kendi dünyasında yoğun bir rekabet ve hırs devam etmektedir. İnsanlar daha kaliteli ve yüksek ücretli iş bulabilmek için eğitime büyük oranda zaman ve para ayırmaktadırlar. Çalışanlar da kariyer ve yüksek ücret için birbirleriyle sürekli bir rekabet halinde olmaktadır. Konu bu açıdan ele alınınca kapitalist ve sosyalist doktrinlerin kısmen bu durumu açıklamada yetersiz kaldığı görülmektedir. Emek piyasasında artık kapitalist ve sosyalist tartışmalar yerini büyük oranda kariyer, esneklik ve eğitim almıştır. Latince kökenli bir kelime olan kariyer sözcüğünün sözlük anlamı “*taşıt yolu*” dur (Duden, 2017). Günümüzde insanların ekonomik hayatlarını ve toplum içindeki statülerini korumak için ağırlık verdikleri bir yaşam felsefesi haline gelmiştir. Böylece insanlar kapitalist ve sosyalist görüşlerin emek piyasası konularındaki düşüncelerine odaklanma yerine kariyerlerini yükseltme yarışı içerisine girmişlerdir. Bu durumun başka bir boyutu ise giderek artan oranda emek gücünün ikamesi durumuna gelen üretimde otomasyon ve akıllı robotların üretim sürecinde yer alması gerçeğidir.

7. Fordizm, Makineleşme ve Emek Gücü

Herhangi bir üretim sürecinde üç temel girdi ön plana çıkmaktadır. Bunlar; emek, sermaye ve topraktır. Kapitalist sistemde bu üç öğeyi bir araya getirerek mümkün olduğu kadar çok üretimde ve ekonomik birikime sahip olma hedefi güdülür. Buna göre emek gücü üretimin ve servetin bir parçası olarak kabul edilir. Kapitalist sistemin sloganı “*Let us produce as much as we can, and then everyone can have more*”⁵ ve bu doğrultuda hiç doyuma ulaşmayan bir üretim ve servet biriktirme arayışı söz konusudur. Bu süreçte durgunluk olduğunda yani elde yeterince birikim olmasına rağmen daha çok servet için üretim ve birikim sürecinde bir duraklama yaşandığında ekonomik krizden söz edilir. Oysa elde edilen birikimin ancak ücret diye nitelendirilen düşün oranlı bir kısmı emek gücüne ödenir. Böylece “Elimizden geldiğince daha çok üretelim, böylece herkesin daha çok miktarda birikim ve servete sahip olsun” sloganı sadece kapitalist üreticileri kastettiği anlaşılır. Fordizm olarak tanımlanan bu anlayış Henry Ford’a dayanmaktadır. Antonio Gramsci, Fordizm’i “*en modern Amerikan tarzı ultra-modern üretim biçimi ve çalışma yöntemleri*” olarak adlandırdı. Fordizm emek gücü ve makine gücünün 24 saat üretim esasına göre bir üretim sürecine dahil edilmesi prensibine dayanır (Aglietta, 1979:52). Bu durum aynı zamanda küreselleşen ve akıllı makineleri üretim sürecine dahil eden ileri sanayi toplumunun ulaştığı yeni bir ekonomik ve sosyal realitedir. Bu aşamada esneklik, zaman kavramı ve ileri teknolojik gelişmeler temel belirleyici unsur olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çerçevede esneklik ve entegrasyon hem emek ve hem de üretim süreci açısından ayrı bir önem arz etmektedir.

8. Esneklik ve emek piyasası

Küreselleşen çağda, emek piyasası da pragmatik prensiplere göre hareket eder. Esneklik, bu stratejinin önemli bir unsurudur. Küreselleşen bir dünyada esneklik ve zaman yönetimi insan yaşamında özellikle de çalışma hayatında ve ekonomik sistemlerde hayati bir önem taşımaktadır. Esneklik veya uyumluluk birinin farklı durumlara ve görevlere kolayca adapte olabilecek bir karakteristik özelliğe ve imkana sahip olması anlamına gelmektedir. (Meyers, 1990: 317). 21. yüzyılda

⁵ Yapabildiğimiz kadar fazla üretelim, böylece herkes daha fazla alabilin.

emek piyasası aşağıdaki nedenlerden dolayı devrimsel bir değişim ve dönüşüm süreci yaşamaktadır. Bu bağlamda emek piyasasında şu temel olgular ön plana çıkmaktadır (Jaumotte, Buitron, 2015:21):

- Kalifikasyon
- Esneklik
- Rekabet gücü
- Uyum
- Yenilik ve yaratıcılıktır.

Yukarıda sıralanan özellikler günümüzde emek piyasasının vazgeçilmez kriterleri arasında yer almaktadır. Başka bir deyişle teknik gelişmeler emek gücünün buna uyumlu bir şekilde bilgi ve kalifikasyonlarla donanmasını gerektirmektedir. Örneğin yaşamın her alanında bir araç olarak kullanılan çeşitli araç ve gereçler son derece yüksek teknik donanımlara sahiptirler. Bu araç ve gereçleri verimli ve etkin bir şekilde kullanabilmek için emek gücünün bu yönde iyi eğitilmiş ve tecrübe sahibi olması ve esnek yapıda olması gerekmektedir. Bugün tıp dünyasında doktorlar tıbbi cihazlar aracılığıyla yaptıkları tahlil, tanı ve tedavileri uygulayabilmeleri için teknolojik ve teknik alanlarda da iyi eğitilmiş olmaları gerekmektedir. Bu durum inşaat, tarım, eğitim, ulaşım vb. tüm alanlar için geçerlidir. Küreselleşen dünyada işverenler emek gücünden daha çok esneklik, uzmanlık, yaratıcılık, olumlu düşünce ve uyum yeteneği aramaktadır. Uyum özellikle önemli bir olgudur.

SONUÇ

Tabiatın en belirgin ve karşı konulmaz olayı değişim sürecidir. Bu süreç kimine göre ölüm, kimine göre yeni bir hayatın başlangıcı ve kimine göre ise her şeyin mevcut hali bir önceki halinin evrimleşmiş son şeklidir. Ama her halükarda tabiattaki tüm canlı ve cansız varlıklar fiziksel ve kimyasal yapılarında değişimlere maruz kalmaktadırlar. Canlılara has bu özellik teori ve varsayımlar içinde geçerlidir. Tüm teoriler ve varsayımlar bu süreçte en iyi opsiyonları geliştirmek ve değişim sürecinde optimal avantajları elde etmeye dayanmaktadır.

Sosyal bir varlık olarak insan bu süreçten en çok etkilenen ve aynı zamanda bu süreci en çok etkileyebilen bir komuna sahiptir. İnsanlar bu değişime uyum sağlayabilmek için sürekli bir çalışma ve uyum süreci içerisinde. Bu süreçte bireyler yaşamlarını belirli standartlar çerçevesinde idare edebilmek için emek harcaması ve bu emeğin karşılığında ücret talep etmesi insan yaşamında emek faktörünü doğurmuştur. Emek faktörünün diğer ekonomik ajanlar üzerindeki etkisi teorisyenler ve ekonomik karar alıcıların gündemini hep meşgul etmiştir. Teknik ilerleme ve bilimsel çalışmalar emeğe ikame güç olarak robotları ve diğer teknik donanımları her geçen gün bir adım öteye taşımaktadır. Özellikle de nano teknoloji alanındaki gelişmeler robot işgücünü daha esnek ve verimli kılacak teknikler geliştirmektedirler. Emek gücü tarafından üretilen akıllı teknolojilerin emeğin yerini giderek artan bir oranda aldığı çağımız yeni perspektiflerin geliştirmesini gerektirmektedir. Bütün bunlar insan emeğine dayalı teorilerin yeniden tanımlanmasını zorunlu hale getirmektedir.

Emeğin faiz ve enflasyon gibi parasal değişkenler üzerindeki etkisi ve bu parametrelerle olan ilişkisi Smith, Ricardo, Fisher, Keynes ve Phillips gibi sosyal bilimcilerin odak noktası olmuştur. Bu alanda çalışma yapmış bilim adamlarının alana katkıları ve bu yöndeki teorileri günümüze kadar geçerliliğini sürdürmektedir. Ancak bu tezler küreselleşme ve değişim sürecinin ulaştığı yeni denge konumu karşısında yetersiz kalmaktadır. Bu bağlamda iktisat eğitiminde teori ile pratik arasında çelişkiler ortaya çıkmakta ve alternatif teorilere ve yeni bakış açılarına gerek duyulmaktadır. Bu çalışmada bu yöndeki çabalara katkı sağlayabilmek ve iktisat teorisyenlerine fikir verebilmek açısından tezler geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu bağlamda ulaşılan sonuçlar şunlardır:

- Geçmişte olduğu gibi gelecekte de emek ekonomik süreçte temel bir girdi ve dolayısıyla ekonomide birincil denge unsuru olarak etkisini sürdürmeye devam edecektir.
- İnsan emeğine ikame oranı giderek artan robot ve teknik ilerlemeler emek piyasasında devrim niteliğinde kalifikasyonlar gerektirecektir. Böylece çalışanlar daha donanımlı ve verimli olacaktır. Bu bağlamda emeğin eğitimi ve sürece uyumu hem kamu ve hem de özel sektör tarafından gerçekleştirilecektir. Üniversitelerin bu süreçteki rolü daha çok temel eğitim düzeyi ve araştırma geliştirme şeklinde olurken, özel sektör üniversitelerle işbirliği yaparak kalifiye eleman yetiştirecektir.

- Emek faktörünün ekonomideki rolü gerek iş çevrelerinde ve gerekse de akademik çevrelerde tartışılmaya devan edilecektir.
- Günümüzdeki emek yoğun sektörler ile sermaye yoğun sektörler şeklindeki tanımlar yeniden formüle edilecektir.

İktisat tarihinin tüm aşamalarında daimi bir değişim ve dönüşüm süreci içerisinde bulunan toplumsal yaşam bilimsel teori ve yöntemleri de değişime ve dönüşüme zorlamaktadır. Böylece bilim bir yandan bu dinamik sürecin tektikleyici olurken, diğer yandan da yerleşik teori ve kuramlar bazen bu değişim süreci karşısında direnç göstererek dogmaların değişim ve dönüşüm sürecini yavaşlatmaktadır.

Sonuç itibariyle emek kavramının tanımı, kapsamı, mal ve hizmetlerin üretiminde yer alan diğer girdiler içerisindeki yeri ve önemi, ekonomik refah derecesi üzerindeki etkisi ve rolü sürekli bir değişim, dönüşüm, adaptasyon ve entegrasyon süreci yaşamaktadır. Bu süreçte özellikle akllı teknolojilerin üretim sürecinde emek gücüne alternatif olarak ağırlık kazanması teoride “değer” ve “değer yaratma sürecini” yeni bir paradigmaya taşımaktadır. Böylece emek piyasasında emeğin girdi olarak değeri ve diğer değişkenler üzerindeki etkisi yeni bir anlayışının geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Bu yeni aşama “paradigma değişimi” olarak tanımlanabilir.

KAYNAKÇA

Aglietta M., (1979), A Theory of Capitalist Regulation, New Left Review I/232, November-December, London

Alpago H., (2018), Güncel ve Eleştirel bir bakış açısıyla iktisadi düşünce tarihi, Çizgi Kitabevi, Konya

Alpago, H. (2018). Bitcoin’den Selfcoin’e Kripto Para. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 3 (2), 411-428. DOI: 10.21733/ibad.41942

Alpago H., (2016), Dün Bugün ve Gelecekte Bilim, Ekonomi ve Sosyal Yaşam, Pamiray Y. İstanbul

Berger J., (1995), Warum arbeiten die Arbeiter? Neomarxistische und eodurkheimianische Erklärungen, Stuttgart Zeitschrift für Soziologie, Jg. 24, Heft 6, Dezember

Castillo M., (2011), Labour Force Framework: Concep, Definitions, Issues and Classifications, Bulletin of ILO Department of Statistics – Geneva

Case K., Fair R., Oster S., (2013), Principles of Microeconomics, 11th Edition, Pearson

Carlton, W. 1983. “The Location and Employment Choices of New Firms: An Econometric Model with Discrete and Continuous Endogenous Variables.” Review of Economics and Statistics 65 (3): 440–49

Clark P., Laxton D., (1997), Philips curves, Phillips Lines and the Unemployment Costs of Overheating, IMF Working Paper, WP/97/17

Darwin C., (2008), Die Entstehung der Arten, Nikol Verlag

Duden, (2017), Deutsches Universalwörterbuch, 6. Auflage. Dudenverlag, Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich

Dzihic V., Kramer H., (2008), Der Kosovo nach der Unabhängigkeit Hehre Ziele, enttäuschte Hoffnungen und die Rolle der internationalen Gemeinschaft, Internationale Politikanalyse, SEPTEMBER 2008, Fridrich Ebert Stiftung

Föste W, HP, Janßen P, Nies HJ, (2001), Flexibilität und Sicherheit am Arbeitsmarkt, Campus Verlag, Wien

Fisher, I. (1926), Mathematical Investigations in the Theory of Value and Prices. New Haven: Yale University Press., Octavo

- Granato N, Kalter F., (2011) Die Persistenz ethnischer Ungleichheit auf dem deutschen Arbeitsmarkt Diskriminierung oder Unterinvestition in humankapital? KZfSS Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, September 2001, Volume 53, Issue 3, pp 497–520
- Greife H., (1937), *Slave Labor in Soviet Russia*, Defender Publishers, Wichita, Kansas
- Jaumotte J., Buitron C., (2015), *Inequality and Labor Market Institutions*, IMF, July 2015 SDN/15/14
- Kakarot-Handtke E., Mr. Keynes, Prof. Krugman, IS-LM, and the End of Economics as We Know It, University of Stuttgart, Institute of Economics and Law, MPRA Paper No. 53608, posted 12. February 2014 14:55 UTC
- Keynes J. M., (1936), *The General Theory of Employment, Interest, and Money*, Palgrave Macmillan
- Kuhn, T. (1962), *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press
- Marx K., (2013) *Das Kapital. Kritik Der Politischen Ökonomie: Das Kapital, Bd.1 Gebundene 1. Januar 2013 von Rosa-Luxemburg-Stifzung (Herausgeber)*
- Marx K., Engels Friedrich, (1976), *Werke - Band 18, Institut Für Marxismus-Leninismus Beim Zk Der Sed, Dietz Verlag Berlin*
- Meyers großes Taschenlexikon in 24 Bänden; Hrsg: Meyers Lexikonred.; Bibliographisches Institut & F.A. Brockhaus AG, Mannheim 1990, Bd
- Mütevellioğlu N., (2013), *İşsizlik Korkusu, Sendikaların İşlevselliği Ve Sendikal Örgütlenme Hakkı, V. Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu, Akdeniz Üniversitesi*
- Parasız İ., (2011), *Makro Ekonomi / Keynesyen ve Keynes Sonrası*, Ezgi Yayınevi, Bursa
- Smith A. (2008), *Vom Wohlstand der Nationen: Bücher, die die Welt veränderten Taschenbuch von P.J. O'Rourke (Autor), Hans Freundl (Übersetzer-çeviri)*
- Schumpeter, J.. (1942), *Capitalism, Socialism, and Democracy*. New York: Harper
- Tronti M, (1974), *Arbeiter und Kapital, (Operai e Capitale-Orijinal baskı, 1966), Verlag Neue Kritik Frankfurt 1974 Druck Offset-Köhler KG*